

RANISSTORUM, ULTIMUL PUNCT DE SPRIJIN AL LUI DECEBAL*

În Grammeni, un mic sat din Macedonia, în apropierea anticului Philippi, a ieșit la iveală în 1965 o uriașă piatră funerară, în a cărei inscripție răposatul se laudă că l-ar fi prins pe *Decebal* și capul i l-ar fi dus la Traian la *Ranisstorum*. Publicăm monumentul însoțit de un amplu comentariu într-o altă revistă¹. Totuși, în urma amabilei invitații a Profesorului Dr. C. Daicoviciu, îl reproducem și aici (fig. 1), datorită excepționalei sale importanțe pentru istoria României, adăugînd cîteva observații în legătură cu orașul dacic *Ranisstorum*, necunoscut pînă acum.

Inscripția se prezintă după întregiri în felul următor:

Ti(berius) Claudius / Maximus, vet(eranus) / [s(e)] v(ivo) f(aciendum) c(uravit). Militavit / eque(s) in leg(ione) VII C(laudia) p(ia) f(ideli), fac⁵tus qu(a)estor equit(um), / singularis legati le/gionis eiusdem, vexil/larius equitum, item / bello Dacico ob virtu/¹⁰te(m) donis donatus ab im/p(eratore) Domitiano. Factus dupli(ca-rius) / a divo Troiano(sic) in ala secu(n)d(a) / Pannoniorum, a quo et fa(c)tus explorator in bello Da/¹⁵cico et ob virtute(m) bis donis / donatus bello Dacico et / Parthico, et ab eode(m) factus / decurio in ala eade(m), quod / cepisset Decebalu(m) et caput /²⁰ eius pertulisset ei Ranissto/ro. Missus voluntarius ho/nesta missione a Terent[io Scau]/riano, consulare [exerci]/tus provinciae nov[ae? Mes]²⁵opotamiae]

Ti. Claudius Maximus, originar probabil din Philippi, deoarece acolo se va re-trage, a intrat prin anul 85 e.n. ca recrut în *legio VII Claudia*, staționată atunci în Viminacium din Moesia Superioară. Încadrat călăreț (*eques*) în legiune, a fost ridicat la rangul de *quaestor equitum* și apoi de *singularis* al legatului legiunii. Ultimele două grade erau pînă acum necunoscute. *Singulares* sînt gărzile personale ale

* Prof. M. P. Speidel (University of Hawaii, Honolulu, S.U.A.) a avut amabilitatea de a trimite profesorului C. Daicoviciu articolul „Ranisstorum, Decebalus” letzter Stützpunkt” spre a fi făcut cît mai repede cunoscut în România. Mulțumindu-i, publicăm, fără modificări, articolul, în traducerea românească a asist. univ. Ioan Piso. În formă amplă, articolul prof. Speidel apare în *Journal of Roman Studies*, vol. LX 1970. — COMITETUL DE REDACȚIE.

¹ M. P. Speidel, *The Captor of Decebalus*, în *JRS*, LX, 1970.

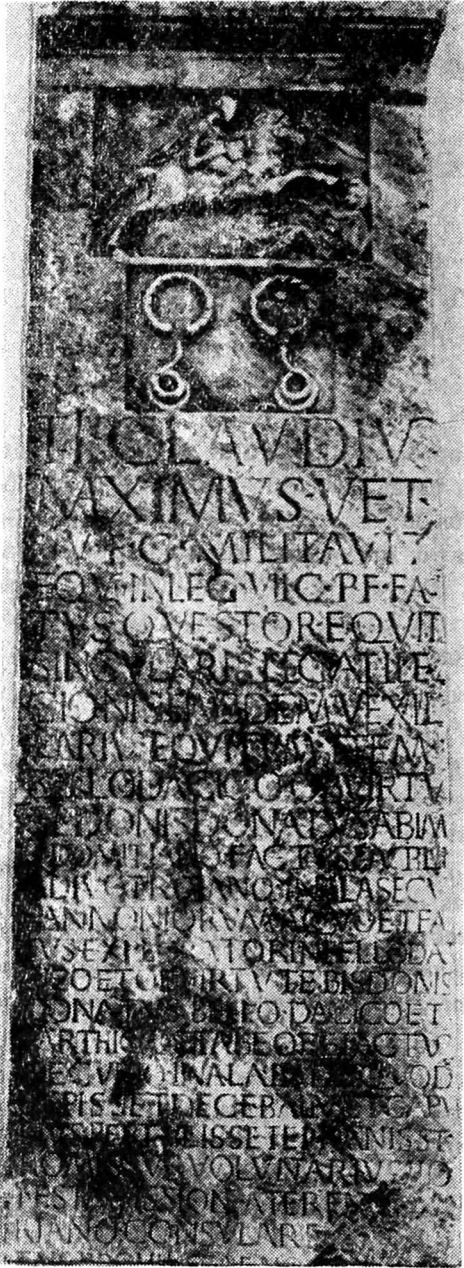

Fig. 1. — Piatra funerară a lui Ti. Claudius Maximus. Muzeul arheologic Kavalla (Grecia)

ofițerilor superiori. După o ipoteză seducătoare a lui C. Patsch, legatul legiunii a VII-a Claudia (în care servea Maximus) putea fi chiar acel Longinus, care la începutul celui de al doilea război căzuse în mâinile lui Decebal și-și luase viața pentru a nu-l sili pe Traian să-l răscumpere cu prețul unor mari concesii făcute dacilor².

Oricum, Maximus fu întâi avansat la funcția de *vexillarius equitum* (stegar al escadronului legiunii) și dobîndi în războiul dacic al lui Domițian distincții militare, despre care Dio scrie că Domițian le-ar fi conferit doar pentru a simula o victorie³. Pentru prima oară e atestat direct faptul că legiunea a VII-a Claudia a luptat în acest război.

Traian l-a înaintat pe Maximus la rangul de *duplicarius* (subofițer de cavalerie) în *ala II Pannoniorum* (unitate de cavalerie), care staționa tot în Moesia Superioară⁴. În al doilea război dacic, Maximus se afla în fruntea unei formațiuni de *exploratores* (cercetași), în miinile cărora căzu Decebal fugind, după cum arată scena CXLV a columnei lui Traian. Sinuciderea lui Decebal e înfățișată în relieful din partea de sus a monumentului nostru: regelui care cade pe spate murind îi scapă din mină pumnalul încovoiat cu care-și tăiasse beregata.

Desigur, Maximus se cam laudă vorbind de „prinderea lui Decebal“, lucru făcut apoi și de propaganda imperială în urma victoriei⁵. Capul regelui i-l aduse împăratului la *Ranisstorum*. După cum am putut dovedi, împăratul însuși arată oștirii capul lui Decebal în scena CXLVII, anunțînd victoria

² C. Patsch, *Der Kampf um den Donauraum unter Domitian und Trajan*, în *Sitzungsberichte Akad.*, Wien, 1937, p. 101, la Cassius Dio, LXVIII 12, 1 sqq.

³ Cass. Dio, LXVII 7, 2.

⁴ Wagner, *Dislokation*, p. 61.

⁵ SEG, IX 101 Νέρβας Τ[ραϊανός Σεβαστός τὸν τῶν Δακῶν μόναρχον Δεικβαλλὸν ἔλαβε.

printr-o *adlocutio* (alocuție)⁶. Mai târziu capul fu adus la Roma și aruncat pe scările Gemoniei, așa cum se obișnuia cu cadavrele răufăcătorilor executați⁷.

Pentru fapta sa Maximus a fost numit *decurio* (decurion). A servit în armată peste timpul prescris (*voluntarius*), iar înainte de „lăsarea la vatră“ (*honesta missio*) a mai dobândit și distincții militare în războiul purtat de Traian cu parții. *Torques* (colane) și *armillae* (brățări), pe care le-a obținut, sînt reprezentate pe monument; e ciudat faptul că lipsesc *phalerae*-le (plăcuțe de metal). Aflăm aici că *ala II Pannoniorum*, care aparținuse la început garnizoanei Daciei, a luat parte la războiul partic al lui Traian. Așadar, Traian a lăsat Dacia în mare măsură descoperită re-trăgînd trupe, iar Hadrian, departe de a renunța la Dacia cum se afirmase⁸, a sporit numărul trupelor din provincie, readucînd și așezînd în Dacia Porolissensis *ala II Pannoniorum*⁹.

Deosebit de surprinzătoare și valoroasă este știrea că D. Terentius Scaurianus, primul guvernator al Daciei¹⁰, a fost mai târziu însărcinat de Traian și cu organizarea uneia dintre provinciile răsăritene nou cucerite, probabil a Mesopotamiei, evident fiindcă își îndeplinise cu succes misiunea în Dacia.

Ranisstorum este un toponimic dacic atestat aici pentru prima dată. A doua sa componentă e cunoscută din alte nume de localități, ca *Durostorum*, *Getystyrum* sau pur și simplu *Sturum*, însemnînd pe cît se pare „localitate, loc, oraș“¹¹. Prima componentă, *Rani(s)-*, se întilnește în epitetul tracic al lui Apollo „Raniskelenos“¹², necunoscîndu-i-se însă înțelesul¹³.

Ce se poate spune despre localitatea însăși? Acel castru de legiune, în care capul lui Decebal fu arătat oștirii, se numea cu siguranță *Ranisstorum*. El trebuie însă să-și fi primit numele de la o așezare dacică din apropiere. Că aceasta va fi fost importantă prin mărimea ei reiese din faptul că în inscripția sa funerară Maximus o presupune cunoscută cititorului.

Încă Cichorius a admis că Traian a ridicat în Transilvania un *castrum stativum*, de unde a condus ultimele operațiuni militare¹⁴. După cucerirea cetăților și victoria de pe cîmpurile de bătălie, nemairămînînd altceva de făcut decît de a-i urmări pe dacii fugari, împăratul nu se va mai fi deplasat de la un castru de etapă la celălalt. Astfel se poate presupune că tabăra care figurează în scena CXLI a columnei lui

⁶ M. Speidel, în *AJA*, 1971.

⁷ Cass. Dio, LXVIII 14,3; *Fasti Ostienses ad annum 106: Decebali [caput... in sca]lis Gemoni[is] iacuit*.

⁸ Eutropius, VIII 6,2; cf. Cass. Dio, LXVIII 13,6.

⁹ Despre *exercitus Daciae Porolissensis* și originea unităților sale: M. Macrea, *Dacia*, N.S., VIII 1964, p. 145—160. *Ala II Pannoniorum* este identică cu *ala II Gallorum et Pannoniorum*, cf. C. Daicoviciu — D. Protase, *Un nouveau diplôme militaire de Dacia Porolissensis*, în *JRS*, LI 1961, p. 63—70, în special p. 66 (*ActaMN*, I 1964, p. 163—178).

¹⁰ E. Groag, *Terentius*, în *RE*, V A, 669—672.

¹¹ D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Viena, 1957, p. 480. Emendarea lui „Sturum“ în „Asturum“ la Geograful Ravenat, 177 de către C. Patsch (*JÖAI*, VI 1903, Bbl. 74) nu este justificată.

¹² *IGB*, IV, 1928.

¹³ Legătura cu un toponimic **Raniskela* (G. Mihailov, *IGB*, IV p. 322) nu este convingătoare de vreme ce de pildă Asklepios dela Glava Panega e numit cînd Saldobysenos, cînd Saldokelenos (*IGB*, II 526; 531), *-kelenos* putînd să fie cu greu un sufix al unui toponimic. Poate că *Rani-s-* se referă chiar la Apollo.

¹⁴ C. Cichorius, *Die Reliefs der Trajanssäule*, Textband, III, Berlin, 1900, p. 345.

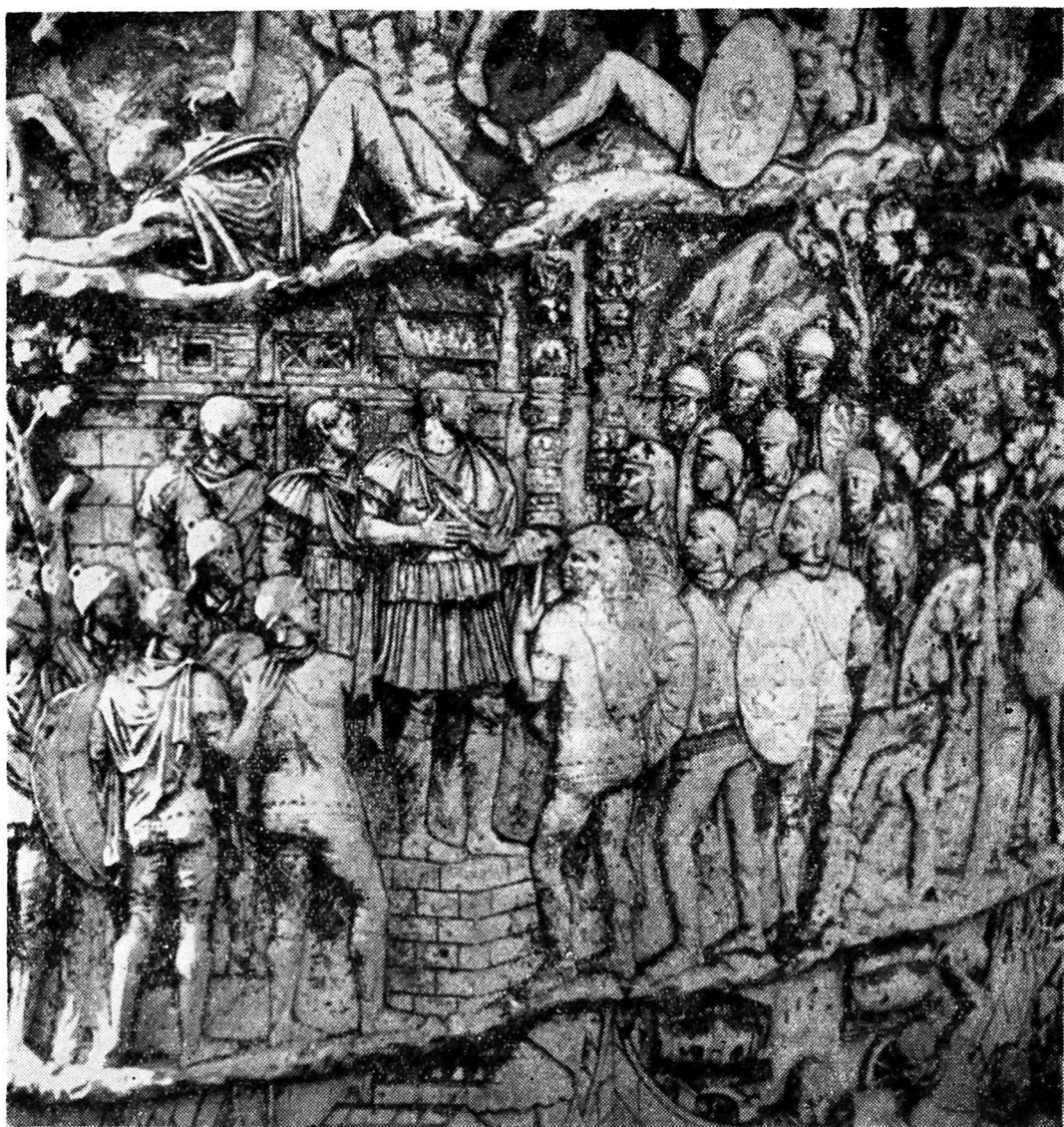

Fig. 2. — Scena CXXXVII de pe Columna lui Traian (Roma): alocuțiunea împăratului în fața orașului Ranisstorum (Foto: Institutul Arheologic German, Roma)

Traian și de la care începe urmărirea lui Decebal reprezintă deasemenea localitatea Ranisstorum. C. Patsch a făcut încă un pas înainte presupunând stabilirea cartierului general al împăratului lângă orașul înfățișat în scena CXXXVII (fig. 2), de vreme ce comoara lui Decebal a fost adusă acolo¹⁵. Această interpretare e sprijinită acum de faptul că, după cum arată monumentul nostru, cartierul general al lui Traian trebuie să fi fost așezat în apropierea unui oraș mai important, deci tocmai *Ranisstorum*.

¹⁵ C. Patsch, *op. cit.*, p. 116.

În fața orașului, Traian le ține soldaților o alocuție. Cu ce scop? Alocuțiile sînt reprezentate pe columnă fie la început de campanii¹⁶, fie după succese hotărîtoare: în primul război după luptele de la Tapae, Adamclissi și Sarmizegetusa, ca și după sfîrșitul victorios al acestui război¹⁷; în al doilea război după cucerirea Sarmizegetusei și totodată după moartea lui Decebal¹⁸. Trebuia, așadar, să fi avut loc un succes hotărîtor. C. Patsch a văzut atare succes hotărîtor în respingerea izbutită a atacului reprezentat cu două scene înainte asupra castrului auxiliar¹⁹. Nu e nici o îndoială că acțiunea a fost importantă pentru daci, lucru dovedit de prezența lui Decebal. Să fi fost însă acesta un succes roman comparabil cu cele enumerate de noi? Ne îndoim.

S-ar putea admite mai degrabă că succesul atît de important este înfățișat chiar pe scena alocuției sub chipul marelui oraș puternic fortificat. În scena premergătoare dacii părăsesc un oraș asemănător, exprimînd clar prin mimică teama în fața unui dușman neînfrîșat, dar care se apropie. În scena noastră acest dușman e apoi reprezentat: împăratul cu grosul trupelor. Prima scenă nu poate fi explicată decît în legătură cu a doua, ambele privind același oraș. Căderea acestuia dă ocazia, ca de altfel puține evenimente hotărîtoare din timpul războiului, unei *adlocutio*.

Unde era situat orașul? După cum vom arăta mai pe larg în altă lucrare, scenele CXXXI—CXXXVII ale columnei trebuie înțelese în felul următor: după cucerirea capitalei dacice romanii continuă să înainteze în interiorul Transilvaniei și trec o apă, care nu putea fi alta decît Mureșul. În timp ce dacii își părăsesc fortificațiile de pe mal pentru a se năpusti asupra trupelor auxiliare trecute cele dintii dincolo, legiunile, trecînd riul în bărci dinainte pregătite, ocupă terenul lăsat descoperit și se îndreaptă către marea așezare, care e cedată în consecință fără luptă. Orașul se găsea prin urmare dincolo de Mureș²⁰ și nu putem să nu ne gîndim la Apulum, centrul strategic al țării.

În adevăr, săpăturile au scos la iveală lîngă Apulum un oraș dacic întărit și de proporții neobișnuite, Piatra Craivii²¹, în care putem recunoaște pe bună dreptate *Ranisstorum*. După nume putea fi în același timp un oraș sfînt. Căderea lui a dat o asemenea lovitură conducătorilor daci, încît au socotit războiul pierdut iar cei care n-au ales fuga ori supunerea, s-au sinucis. Cartierul general al lui Traian a devenit însă acel castru de legiune din care s-a dezvoltat apoi un oraș — *Canabae legionis XIII Geminae*, Apulum de mai tîrziu.

MICHAEL P. SPEIDEL

RANISSTORUM, DECEBALUS' LETZTER STÜTZPUNKT

Die vorliegende Mitteilung ist eine gekürzte Fassung in rumänischer Übersetzung des in *JRS*, LX, 1970 erscheinenden Artikels (vgl. Anm. * und 1).

¹⁶ Scenele X, LIV, CIV.

¹⁷ Scenele XXVII, XXXIV, LXXIII, LXXVII.

¹⁸ Scenele CXXV, CXXXVII, CXLVII.

¹⁹ C. Patsch, *op. cit.*, p. 116.

²⁰ C. Patsch (*op. cit.*, p. 115) explică construirea de vase din scena CXXXIII ca o trecere pe țărmlu opus, dar presupune totodată că grosul trupelor ar fi trecut din nou Mureșul printr-un vad, iar bărcile ar servi doar unui mic detașament de rezervă, — o contradicție evidentă.

²¹ D. Berciu, în: F. Millar, *The Roman Empire and its Neighbours*, New York, 1967, p. 273. I. Berciu, Al. Popa, H. Daicoviciu, *La forteresse dace de Piatra Craivii*, în *CELTICVM XII* (Supplément à *OGAM*, N° 98, 1965).